

Odporność indywidualnych gospodarstw rolnych wobec Europejskiego Zielonego Ładu w świetle opinii rolników: przypadek województwa opolskiego

Dominika Malchar-Michalska

Uniwersytet Opolski

E-mail: dmalchar@uni.opole.pl

ORCID: [0000-0002-9774-9928](https://orcid.org/0000-0002-9774-9928)

Agnieszka Tłuczak

Uniwersytet Opolski

E-mail: atluczak@uni.opole.pl

ORCID: [0000-0001-6217-8822](https://orcid.org/0000-0001-6217-8822)

© 2025 Dominika Malchar-Michalska, Agnieszka Tłuczak

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji dostępna jest online na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Malchar-Michalska, D. i Tłuczak, A. (2025). Odporność indywidualnych gospodarstw rolnych wobec Europejskiego Zielonego Ładu w świetle opinii rolników: przypadek województwa opolskiego. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 69(4), 79-91.

DOI: [10.15611/pn.2025.4.07](https://doi.org/10.15611/pn.2025.4.07)

JEL: D01, Q12, Q18

Streszczenie

Cel: Głównym celem artykułu jest identyfikacja czynników istotnych przy postrzeganiu przez rolników (właścicieli/zarządzających gospodarstwem rolnym) sposobu radzenia sobie ich gospodarstw rolnych ze stresem – w tym kontekście Europejskim Zielonym Ładem (EZŁ).

Metodyka: Dla realizacji tak sformułowanego celu użyto kwestionariusza ankiety. Badanie przeprowadzono w okresie luty-maj 2024 roku. Populację generalną stanowili właściciele/główni zarządzający indywidualnymi gospodarstwami rolnymi w województwie opolskim, współpracujący z instytucją wspierającą rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Operat losowania obejmował 2000 jednostek, z którego wylosowane zostały jednostki badania. Kryteriami włączenia były: lokalizacja gospodarstwa (województwo opolskie) oraz prowadzenie sprzedaży na rynek surowców rolnych wytworzonych we własnym gospodarstwie. Ostateczna wielkość próby wyniosła 72 respondentów. Do

analizy tak zebranych danych wykorzystano głównie statystyki opisowe oraz metody wnioskowania statycznego, a w szczególności test niezależności chi-kwadrat z poprawką Yatesa.

Wyniki: Badanie empiryczne przeprowadzone na próbie 72 respondentów wykazało, że zdecydowana większość rolników (84%) wyraża obawy związane z potencjalnym wpływem Europejskiego Zielonego Ładu na prowadzoną działalność rolniczą. Aż 90% ankietowanych wskazało na możliwość obniżenia opłacalności produkcji rolnej w wyniku wdrożenia polityki EZŁ. Tak wysoki poziom percepcji zagrożeń może świadczyć o silnym oddziaływaniu stresora instytucjonalnego, który przekłada się na odczuwalny wzrost niepewności wśród producentów rolnych. Analiza statystyczna ujawniła istotne związki pomiędzy wybranymi zmiennymi społeczno-demograficznymi a postrzeganym wpływem EZŁ, co sugeruje, że indywidualne cechy gospodarstw oraz ich otoczenie społeczno-ekonomiczne mogą różnicować reakcje na presję regulacyjną. W dalszej części badania zidentyfikowano również najważniejsze bariery rozwojowe ograniczające prowadzenie działalności rolniczej. W opinii respondentów do najistotniejszych czynników należą: zbyt niskie ceny zbytu produktów rolnych (średnia ocena: 4,67), wysokie koszty środków produkcji (4,65) oraz konkurencja ze strony tańszych produktów importowanych (4,53). Z kolei takie czynniki, jak trudności w dostępie do finansowania zewnętrznego oraz rosnące zadłużenie gospodarstw, zostały ocenione relatywnie niżej, co może być odzwierciedleniem stabilnej sytuacji finansowej badanych podmiotów.

Implikacje i rekomendacje: Należy kontynuować rozwój metod pozwalających na operacjonalizację odporności gospodarstw, uwzględniając zróżnicowanie ich struktur, celów i uwarunkowań lokalnych. Ze względu na pilotażowy charakter próby konieczne jest przeprowadzenie badań na większej, losowo dobranej próbie, aby możliwe było generalizowanie wyników. Narracje ekonomiczne oraz indywidualna percepcja stresorów powinny być traktowane jako ważny komponent analizy odporności, zwłaszcza w kontekście polityk transformacyjnych, takich jak EZŁ. Efektywność EZŁ w sektorze rolnym będzie zależeć nie tylko od jego założeń formalnych, ale przede wszystkim od adekwatnego wsparcia doradczego, finansowego i informacyjnego dla gospodarstw rolnych.

Oryginalność/wartość: Artykuł wnosi wkład w rozwój badań nad odpornością gospodarstw rolnych, koncentrując się na instytucjonalnym stresorze.

Słowa kluczowe: odporność systemu rolnego, odporność gospodarstw rolnych, instytucjonalne stresory

1. Wprowadzenie

Współczesne gospodarstwa rolne funkcjonują w warunkach narastającej niepewności, wynikającej z nakładających się wyzwań środowiskowych, ekonomicznych, geopolitycznych i instytucjonalnych. W tym kontekście coraz większego znaczenia nabiera koncepcja odporności gospodarstw rolnych, rozumiana jako zdolność do radzenia sobie z pojawiającymi się wyzwaniami (szokami i stresorami). Przejawia się to również wzrostem zainteresowania tą kwestią wśród badaczy. Po dokonaniu kwerendy bibliometrycznej¹ w bazie SCOPUS (*Title+Abstract+Keywords*) dla *farm resilience* wyodrębniono 2676 dokumentów opublikowanych do końca 2023 roku, a intensywny wzrost ilościowy obserwuje się od 2021 roku. Z kolei zawężając wyszukiwania do dziedziny: Ekonomia, Ekonometria i Finanse oraz Biznes, Zarządzanie i Rachunkowość, wskazano 282 dokumenty (w samym roku 2023 opublikowano ich 55). Podczas kwerendy zidentyfikowano zaledwie 5 artykułów naukowych, gdzie minimum jeden z autorów miał krajową afiliację².

¹ Kwerendę przeprowadzono 15.01.2024. Natomiast podczas powtórzonej kwerendy w dniach 2.-10.07.2025 roku (praca nad artykułem) wyodrębniono już 3823 dokumenty. Z przypisaną dziedziną: Ekonomia, Ekonometria i Finanse oraz Biznes, Zarządzanie i Rachunkowość było to 406, przy czym tylko 10 z nich miało polską afiliację.

² Dominowali autorzy pochodzący kolejno z: USA, Wielkiej Brytanii, Włoch, Niemiec i Australii. Natomiast w 2025 roku były to kolejno: USA, Włochy, Indie, Wielka Brytania, Niemcy i Chiny.

Uzasadnione zatem wydaje się zwrócenie uwagi przy rozważaniach dotyczących odporności gospodarstw rolnych na tzw. stresory instytucjonalne, które w sposób długotrwały i stały „naprężają”/oddziałują na funkcjonowanie systemu rolnego, żywnościowego, w tym właśnie na jego podstawowy element: gospodarstwa rolne. W artykule przyjęto, że przykładem takiego stresora jest Europejski Zielony Ład (EZŁ). Od 2019 roku dokument ten wyznacza kierunki transformacji gospodarki Unii Europejskiej (UE), której cele środowiskowe, choć uzasadnione, generują szereg potencjalnych wyzwań dla gospodarstw rolnych, m.in. wzrost kosztów produkcji, niepewność regulacyjną i konieczność dostosowań produkcyjnych, jak i organizacyjnych w samych gospodarstwach rolnych. Wydaje się również, że percepcja tych regulacji, celów i samej istoty koncepcji EZŁ przez rolników kształtowana jest także przez tzw. narracje ekonomiczne.

W tym kontekście zasadne staje się pytanie: jakie cechy samych rolników, jak i gospodarstw rolnych mogą determinować sposób radzenia sobie z oddziaływaniem instytucjonalnego stresora, jakim jest właśnie Europejski Zielony Ład? Celem artykułu jest zatem identyfikacja czynników istotnych przy postrzeganiu przez rolników (właścicieli/zarządzających gospodarstwem rolnym) sposobu radzenia sobie ich gospodarstw rolnych ze stresorem, jakim stała się koncepcja Europejskiego Zielonego Ładu. Przedmiotem badań była odporność indywidualnych gospodarstw rolnych zlokalizowanych na terenie województwa opolskiego. Badaniem objęto indywidualne gospodarstwa rolne zlokalizowane na tym terenie. Dla realizacji tak wyznaczonego celu głównego przeprowadzono badania własne z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety, w okresie luty-maj 2024 roku. Finalna wielkość uzyskanej próby wyniosła 72 jednostki badania. Ze względu na charakter próby wyniki mają charakter eksploracyjny/pilotażowy i stanowią punkt wyjścia do dalszych analiz.

2. Przegląd literatury

2.1. Koncepcja odporności systemu rolnego i gospodarstw rolnych

Odporność systemu rolnego (*resilience of farming system*), systemu żywnościowego (*food system resilience*), w tym fundamentalnych dla jego egzystencji gospodarstw rolnych (*farm resilience*)³, odnosi się do jego zdolności do radzenia sobie z szokami i stresorami, w tym również na zdarzenia nieznane lub wręcz „niewyobrażalne” (Grzelczak i in., 2023; OECD, 2025, s. 4-9; zob. Soliwoda, 2019, s. 108-109). Meuwissen i in. (2020, s. 4) definiują odporność systemu rolnego jako jego „zdolność do zapewnienia realizacji pożądanych funkcji w obliczu często złożonych i narastających wstrząsów i napięć ekonomicznych, społecznych, środowiskowych i instytucjonalnych, poprzez przewidywanie, radzenie sobie i reagowanie” (zob. Zawalińska i in., 2022). Z kolei Tendall i in. (2015, s. 17) dodają, że jest to zdolność systemu żywnościowego, w tym gospodarstw rolnych, do zapewnienia dostępności, w odpowiedniej ilości i jakości, surowców rolnych (żywności), nawet w obliczu nieprzewidzianych zakłóceń (szoków).

³ Na podstawie przeglądu krajowych publikacji (Grzelczak i in., 2023; Jurek, 2023; Kołoszycz, 2023; Soliwoda, 2019, s. 105-123), których przedmiotem rozważań była odporność w rolnictwie, można zauważyć zróżnicowanie terminologii w tym zakresie: *resilience in agriculture*, (odporność w rolnictwie); *resilience of agriculture* (odporność rolnictwa); *farming system resilience* (odporność systemu rolnego); *resilient EU farming system* (odporny system rolny UE), *farm resilience* (odporność gospodarstw rolniczych); *economic resilience of farms* (odporność ekonomiczna gospodarstw rolnych). Wydaje się, że te różnice w stosowaniu terminologii wynikają z jednej strony z samego kontekstu i zróżnicowanych obiektów badań: system rolny (ujęcie makroekonomiczne, systemowe, ale także sektorowe) *versus* gospodarstwo rolne (ujęcie mikroekonomiczne). Z drugiej zaś, złożoności angielskiego terminu *resilience* (odporność/rezyliencja) w kontekście polskiego odpowiednika. Na to nakłada się również brak ujednoliconej terminologii w tym zakresie w dokumentach strategicznych i jednoznacznego wskazania, co kryje się za używaniem pojęcia *resilient* (odporność), szczególnie w kontekście projektowania wspólnej polityki rolnej UE (zob. European Commission, b.d.a; European Commission, b.d.b), gdzie zestawia się/używa się zbitki słownej w stosunku do rolnictwa: *a competitive and resilient sector* (konkurencyjny i odporny sektor).

Wyróżnia się dwa zasadnicze typy wyzwań wpływających na odporność systemu rolnego: szoki (*shocks*) oraz stresory (*sressors*). Te pierwsze definiuje się jako nagłe, zewnętrzne zdarzenia (np. klęski żywiołowe, kryzysy gospodarcze), które gwałtownie zakłócają funkcjonowanie systemu rolnego, gospodarstw rolnych i mogą mieć natychmiastowe, poważne skutki dla działalności rolniczej. Przykładem mogą być choćby ekstremalne zjawiska pogodowe, takie jak powodzie, susze czy pożary. Wymagają one najczęściej szybkiej reakcji, np. ze strony polityki publicznej, i mają zazwyczaj relatywnie krótkotrwały charakter. Z kolei stresory to tzw. długotrwałe naciski/wyzwania (np. zmiany klimatu, ubóstwo, niekorzystne zmiany demograficzne), które stopniowo, ale ciągle „naprężają” system rolny czy gospodarstwa rolne. Stresory wymagają zatem podejmowania długofalowych działań, które umożliwiają adaptację lub transformację systemu, gospodarstw rolnych. Stresory mogą mieć charakter ekonomiczny (np. zmienność cen surowców rolnych i środków produkcji), demograficzny, środowiskowy (np. zmiany klimatyczne) czy regulacyjny (np. zmiany przepisów dotyczących funkcjonowania podmiotów) (zob. Cabell i Oelofse, 2012; Meuwissen i in., 2019, s. 2-3). Określenie różnic między nimi jest kluczowe dla wskazania czynników determinujących to, że dane systemy/obiekty są odporne.

Odporność systemu rolnego zależy od jego specyficznych cech, które określa się mianem atrybutów, a także od otoczenia, w którym system rolny i gospodarstwa rolne funkcjonują, m.in. dostępność zasobów, formalne i nieformalne instytucje (Meuwissen i in., 2019, s. 5, 7; zob. Paas i in., 2021; Termeer i in., 2019). Na podstawie przeglądu dotychczasowych wyników badań w zakresie identyfikacji atrybutów odporności na poziomie gospodarstw rolnych wskazuje się (Bravo-Peña i Yoder, 2024; Coopmans i in., 2025; Kurlavičius i in., 2024; Perrin i in., 2020; Prat-Benhamou i in., 2024; Prat-Benhamou i in., 2025):

- cechy gospodarstw rolnych: efektywność ekonomiczna gospodarstw (wyniki ekonomiczne i wielkość gospodarstwa), dywersyfikacja działalności, infrastruktura, autonomia (niezależność w zakresie inwestycji czy żywienia zwierząt), praktyki środowiskowe (praktyki przyjazne środowisku, bioróżnorodność),
- cechy rolników (właścicieli/zarządzających gospodarstwem): cechy i umiejętności/kapitał ludzki (wykształcenie, wiedza),
- postawy wobec ryzyka rolników (skłonność do ryzyka),
- kapitał społeczny (więzi społeczne, aktywność na rzecz społeczności lokalnej i innych), indywidualna odporność (optymizm czy doświadczenie w radzeniu sobie z trudnościami),
- cechy systemu rolnego/żywnościowego: wsparcie instytucjonalne i polityczne, dostęp do rynku, strategie adaptacji do zmian klimatu.

Dodatkowo Meuwissen i in. (2019) podkreślają, że badania nad odpornością systemów rolnych, w tym gospodarstw rolnych, powinny uwzględniać kontekst regionalny, bo są osadzone w określonym środowisku lokalnym, krajowym i regionalnym, co wpływa na ich funkcjonowanie. Wzrost zainteresowania problematyką odporności systemów rolnych, gospodarstw rolnych znajduje odzwierciedlenie w rosnącej liczbie badań poświęconych identyfikacji czynników determinujących odporność, wrażliwość (*vulnerability*) oraz zdolność adaptacyjną (*adaptive capacity*) podmiotów rolnych. Choć pojęcia te są coraz częściej stosowane w języku potocznym, dokumentach strategicznych i publikacjach naukowych, ich definicje bywają rozbieżne, a akcenty interpretacyjne różnią się w zależności od kontekstu (Gallopín, 2006, s. 293; zob. Folke, 2006).

Wskazuje się na trzy główne typy odpowiedzi/radzenia sobie gospodarstw rolnych z działaniem stresorów i szoków (Darnhofer, 2014, s. 467-468; Martín-García i in., 2025, s. 3):

- zdolność wytrzymania (*robustness capacity*): buforowania/absorpcji zakłóceń bez konieczności wprowadzania istotnych zmian w systemie rolnym/żywnościowym czy gospodarstwie rolnym, przy jednoczesnym utrzymaniu jego podstawowych funkcji; w przypadku gospodarstw rolnych określa się to jako zdolność opierania się zakłóceniom poprzez minimalizowanie ich wpływu na wyniki działalności, co zapewnia stabilność i ciągłość funkcjonowania w krótkim i średnim okresie; do oceny wykorzystuje się głównie analizę wielkości zbiorów czy dochodów gospodarstw,

- zdolność do „pomyślnej” adaptacji (*adaptability capacity*): umiejętność dostosowania strategii działania, praktyk rolniczych i organizacyjnych do zmieniających się warunków; dla gospodarstw oznacza to elastyczność w dostosowywaniu swoich reakcji (sposób podejmowania decyzji przez rolników) do zmieniających się warunków zewnętrznych, przy jednoczesnym zachowaniu ich podstawowej tożsamości; może się to przejawiać w wykorzystaniu środków do produkcji rolnej, dywersyfikacji upraw, a także zmianie samej struktury finansowej gospodarstwa,
- zdolność transformacji (*transformability capacity*): zdolność do fundamentalnej zmiany struktury systemu rolnego; dla gospodarstwa rolnego oznacza to umiejętność wdrażania kluczowych zmian strukturalnych w odpowiedzi na zakłócenia zewnętrzne i przejście do nowego systemu funkcjonowania, w którym istotna staje się umiejętność projektowania i wdrażania strategii reagowania; ważne jest także, że zmiany transformacyjne polegają na modyfikacji samej funkcji produkcji danego gospodarstwa rolnego, np. zmianie technologii czy kierunku produkcji.

Mając na uwadze powyższe, ważne wydaje się opracowanie zintegrowanych metod badawczych, które umożliwią identyfikację mechanizmów reakcji na stresory i szoki oraz ocenę siły ich oddziaływania (zob. Zhu i in., 2025). Kluczowe znaczenie ma również określenie momentu, w którym gospodarstwo traci odporność, oraz wskazanie konsekwencji tego stanu.

2.2. Europejski Zielony Ład wyzwaniem instytucjonalnym dla krajowych gospodarstw rolnych

Instytucjonalne stresory są złożonym i wielowymiarowym wyzwaniem, które oddziałuje na odporność gospodarstw rolnych. Identyfikacja i zrozumienie tego typu stresorów jest kluczowe, m.in. dla projektowania skutecznych polityk publicznych (w tym przypadku rolnych) oraz strategii wzmacniania odporności tych podmiotów w warunkach niepewności. Meuwissen i in. (2019, s. 4, 8) wskazali cztery podstawowe typy wyzwań dla systemów rolnych, w tym gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej, tj. środowiskowe, ekonomiczne, socjalne i instytucjonalne. W tym ostatnim przypadku do szoków zaklasyfikowali: nagłe zmiany (odwracalne i nieodwracalne) w dostępie do rynku (np. embargo ze strony Rosji) czy zakaz używania pestycydów. Natomiast do stresorów (długotrwałe i ciągłe oddziaływanie) zaliczono: wojny, konflikty, międzynarodowa niestabilność (zakłócają łańcuchy dostaw, handel międzynarodowy, dostęp do rynków zbytu i surowców), własność intelektualną, np. biopatenty (ograniczają dostęp do materiału siewnego i technologii, zwiększając zależność od korporacji i zmniejszając autonomię gospodarstw), zmiany: w polityce wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich na poziomie krajowym, jak i unijnym (np. ekoschematy), w polityce i regulacjach środowiskowych (warunkują użytkowanie ziemi pod uprawy rolne, stosowanie nawozów i inne), w polityce rolnej innych krajów czy ugrupowań integracyjnych lub w wymaganiach/regulacjach w zakresie standardów produkcji (normy jakościowe).

Europejski Zielony Ład to kompleksowa strategia „na rzecz wzrostu, której celem jest przekształcenie Unii Europejskiej w sprawiedliwe i dobrze prosperujące społeczeństwo, funkcjonujące w nowoczesnej, konkurencyjnej i zasobooszczędnej gospodarce” (MRiRW, 2025; zob. KE, 2019). Jednym z kluczowych obszarów oddziaływań tej strategii jest transformacja sektora rolnego, a zawarte cele polityczne w tym zakresie odnoszą się m.in. do budowania zdrowego i przyjaznego środowisku systemu żywnościowego. Istotnym elementem EZŁ jest zazielenienie Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej (WPR UE), wdrażanie strategii „Od pola do stołu” (Parlament Europejski, 2025) poprzez skracanie łańcuchów dostaw, budowę gospodarki o obiegu zamkniętym oraz podejmowanie różnorodnych działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie zmianom klimatu (zob. Adamowicz, 2022, s. 49). Cele EZŁ w zakresie rolnictwa, systemu żywnościowego są zgodne z długofalowymi interesami społecznymi i środowiskowymi, mimo to ich wdrażanie generuje szereg wyzwań instytucjonalnych, m.in. na poziomie samych gospodarstw rolnych. Zgodnie z założeniami EZŁ wprowadza szereg wymogów środowiskowych, które będą warunkować uzyskanie wsparcia w ramach WPR UE. Są to m.in.: regulacje/standardy środowiskowe w zakresie produkcji rolnej (m.in. ograniczenie stosowania pestycydów, antybiotyków), rozwój rolnictwa ekologicznego czy nowe zasady dopłat bezpośrednich uzależnionych od spełniania wymogów środowiskowych, tzw. ekoschematy (MRiRW, 2025).

Regulacje, choć formalnie dobrowolne, w praktyce oznaczają wiele wyzwań dla gospodarstw rolnych (zob. Parlińska i in., 2020) i mogą mieć istotny wpływ na warunki ekonomiczne gospodarstw, co czyni je stresorem o charakterze instytucjonalnym. Oddziaływanie regulacji w ramach EZł, mimo ich prośrodowiskowego charakteru, przejawia się potencjalnie, m.in.: wzrostem niepewności regulacyjnej, presji ekonomicznej, obciążeniami administracyjnymi. Ponadto dokonując nawet bardzo pobieżnej analizy postrzegania zasad, celów i w końcu regulacji EZł przez krajowych rolników/producentów rolnych, można zauważyć, że postrzegają oni EZł jako źródło: wzrostu kosztów produkcji, spadku plonów i opłacalności, konieczności dostosowania się do nowych technologii i praktyk, często bez odpowiedniego wsparcia doradczego i finansowego (Chrabota, 2024; Czubak i in., 2025; Głowacki, 2024; MRiRW, 2024; Zwolińska i in., 2024). Tego rodzaju obawy wśród rolników mogą mieć wpływ na decyzje produkcyjne czy organizacyjne w gospodarstwach rolnych (Musiałek, 2024).

W przypadku protestów rolników, przy wprowadzaniu zasad EZł warto również rozważyć włączenie do badań nad odpornością gospodarstw rolnych perspektywy narracji ekonomicznych, rozumianych jako proste, emocjonalnie nacechowane opowieści, które kształtują sposób postrzegania zjawisk gospodarczych i wpływają na decyzje jednostek. Narracje te, rozpowszechniane społecznie, mogą wywoływać realne skutki ekonomiczne, takie jak zmiany w konsumpcji czy produkcji, i są porównywane do wirusów ze względu na ich zdolność do „zarażania” masowego (Baszczak, 2023, s. 67-68; zob. Shiller, 2017). Uwzględnienie tego wymiaru może wzbogacić program badań nad odpornością systemów rolnych i gospodarstw rolnych.

3. Metodyka badań

W artykule przyjęto, zgodnie z podejściem zaproponowanym przez Durant i in. (2023, s. 3; zob. Darnhofer i in., 2010), że gospodarstwo rolne można uznać za odporne, jeśli potrafi ono/posiada zdolność: (1) w krótkim okresie skutecznie wytrzymać (buforować) skutki nagłego szoku, (2) w dłuższej perspektywie adaptować się oraz (3) transformować (posiadać) odpowiedni potencjał, umożliwiający przekształcenie działalności produkcyjnej w odpowiedzi na trwale działający/e stresor/y, zmieniające się warunki otoczenia. W świetle rozważań dotyczących odporności (zob. rozdział 2) głównym przedmiotem badań jest odporność indywidualnych gospodarstw rolnych jako kluczowych podmiotów systemu rolnego.

Przedmiotem badań niniejszego artykułu była odporność indywidualnych gospodarstw rolnych zlokalizowanych na terenie województwa opolskiego. Badaniem objęto indywidualne gospodarstwa rolne zlokalizowane na tym terenie. W celu operacjonalizacji badania empirycznego zakres analizy zawężono do jednego, wyraźnie zidentyfikowanego stresora, który zdefiniowano jako czynnik/bodziec zewnętrzny lub wewnętrzny oddziałujący w sposób długotrwały na funkcjonowanie gospodarstwa rolnego (oddziałujący/naprężający jednostkę badania), co w efekcie skutkuje koniecznością uruchomienia tzw. mechanizmów odpornościowych w danym obiekcie. W artykule przyjęto typologię stresorów i szoków zaproponowaną przez Meuwissen i in. (2019, s. 8).

Mając na uwadze powyższe, określono cel główny badania: identyfikację czynników istotnych przy percepcji przez rolników (właścicieli/zarządzających gospodarstwem rolnym) sposobu radzenia sobie ich gospodarstw rolnych ze stresorem (Europejski Zielony Ład). W celu realizacji tak sformułowanego celu zastosowano badania własne, wykorzystując kwestionariusz ankiety. Badanie przeprowadzono w okresie luty-maj 2024 roku. Populację generalną stanowili właściciele/główni zarządzający indywidualnymi gospodarstwami rolnymi w województwie opolskim, współpracujący z instytucją wspierającą rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Operat losowania obejmował 2000 jednostek, z którego wylosowane zostały jednostki badania⁴. Ze względu na pilotażowy charakter badania liczebność próby ustalono na 100 gospodarstw. Kryteriami włączenia były: 1) właściciel/główny zarządzający indywidualnym gospodarstwem rolnym, 2) lokalizacja gospodarstwa (województwo opolskie) oraz 3) prowadzenie sprzedaży na rynek surowców rolnych wytworzonych we własnym

⁴ Doboru próby dokonano przy użyciu arkusza Microsoft Excel, wykorzystując funkcję LOS.ZAKRES(1;2000).

gospodarstwie. Ankiety wśród tak wyznaczonej populacji były dystrybuowane w wersji papierowej. Ze względu na dobór i wielkość próby uzyskane wyniki mają charakter niereprezentatywny i mogą stanowić jedynie punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych analiz.

Kwestionariusz ankiety zawierał m.in. pytania odnoszące się do cech demograficznych rolników/właścicieli/zarządzających gospodarstwem rolnym (m.in. wiek, płeć, stan cywilny, wykształcenie, przynależność do organizacji rolniczych, aktywność w mediach społecznościowych) oraz charakterystyki gospodarstw (np. wiek gospodarstwa, powierzchnia, liczba osób pracujących w gospodarstwie, typ produkcji, kanały sprzedaży), które były zmiennymi niezależnymi. Natomiast zmienne zależne dotyczyły postrzegania przez badanych sytuacji związanej ze skutkami oddziaływania stresora – Europejskiego Zielonego Ładu. Dla określenia czynników determinujących odporność badanych gospodarstw rolnych na stresor wykorzystano dwie miary oparte na samoocenie respondentów. Badani oceniali stopień zgody z następującymi stwierdzeniami:

1. obawiam się tego, jak wdrożenie zasad Europejskiego Zielonego Ładu wpłynie na prowadzoną przeze mnie produkcję rolną (stopień zgody mierzono za pomocą zmodyfikowanej skali Likerta, obejmującej trzy odpowiedzi: nie zgadzam się, ani się zgadzam/ani nie zgadzam, zgadzam się),
2. jak zmieni się opłacalność produkcji rolnej w prowadzonym/posiadanym gospodarstwie rolnym po wprowadzeniu zasad Europejskiego Zielonego Ładu (odpowiedzi oparto na zmodyfikowanej skali Likerta: pozostanie bez zmian, pogorszy się, poprawi się).

Tabela 1. Charakterystyka próby: cechy badanych obiektów ($N = 72$)

Zmienna niezależna (charakterystyka rolnika/zarządzającego gospodarstwem)	Udział	Zmienna niezależna (charakterystyka gospodarstw rolnych)	Udział
Płeć	M: 77% K: 23%	Wiek gospodarstwa	< 67: 47% > = 67: 53%
Obywatelstwo	PL: 100%	Liczba osób w gospodarstwie	< 3 osób: 37% > = 3 osoby: 63%
Wykształcenie	- wyższe (mgr): 18% - wyższe (lic., inż.): 6% - policealne: 5% - średnie: 38% - zasadnicze zawodowe: 31% - podstawowe ukończone: 2%	Liczba gospodarstw z osobami niepełnoletnimi w gospodarstwie	- bez niepełnoletnich: 45% - z niepełnoletnimi: 55%
Stan cywilny	- żonaty/zamężna: 82% - kawaler/panna: 14% - wdowa/wdowiec: 2% - nie udzielam odpowiedzi: 2%	Gospodarstwo wykorzystujące nieodpłatną siłę roboczą członków rodziny	Tak: 16% Nie: 84%
Wiek	< 50: 60% > = 50: 40%	Kierunek produkcji roślinnej (główna)	71%
Rolnik w pierwszym pokoleniu	6%	Kierunek produkcji zwierzęcej (główna)	29%
Członkostwo w rolniczej organizacji branżowej	29%	Sprzedaż bezpośrednia (rynek spot)	42%
Przynależność do organizacji rolniczej	74%	Sprzedaż poprzez powiązania umowne	55%
Konto w mediach społecznościowych (prywatne)	Tak: 54% Nie: 46		
Strona internetowa, blog, konto społecznościowe związane z branżą rolną	Tak: 6% Nie: 94		

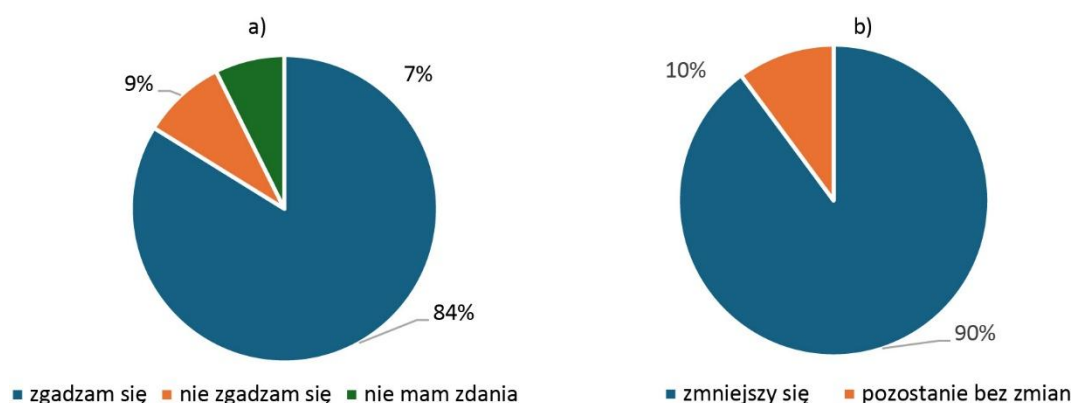
Źródło: badania własne.

Wielkość uzyskanej próby wyniosła 72 jednostki, a jej cechy socjodemograficzne przedstawiono w tabeli 1. Dla realizacji celu oraz uchwycenia zależności między wskazanymi cechami o charakterze nieparametrycznym zastosowano test niezależności chi-kwadrat z poprawką Yatesa. Przyjęto hipotezy H_0 : zmienne X (zależna) i Y (niezależna) są statystycznie niezależne; H_1 : między zmiennymi X i Y występuje zależność. Weryfikację hipotez przeprowadzono przy poziomie istotności $\alpha = 0,05$. Na

podstawie wartości p (*value*) dokonano weryfikacji hipotez, w przypadku odrzucenia hipotezy H_0 (brak zależności) za prawdziwą przyjęto H_1 (występuje zależność). Dokonano również walidacji kwestionariusza na podstawie wypełnionych ankiet i uzyskano współczynnik α Cronbacha dla ogólnego wyniku kwestionariusza na poziomie 0,813, a dla stresora (Europejski Zielony Ład): 0,792.

4. Wyniki badań

Zasady Europejskiego Zielonego Ładu opisane w dokumentach europejskich są znane polskim rolnikom, sami respondenci przyznają, że obawiają się wpływu wdrożenia zasad EZŁ na prowadzoną przez nich produkcję rolną (84%). Obawa ta jest powiązana ze strachem przed pogorszeniem opłacalności produkcji rolnej w wyniku wprowadzenia EZŁ – tak twierdziło 90% badanych rolników (rys. 1). Chcąc określić, czy charakterystyki indywidualne rolnika i gospodarstwa rolnego (zmienne niezależne) mają wpływ na postrzeganie EZŁ, wykazano, że istnieje powiązanie między stresem (Europejski Zielony Ład) a tym, czy gospodarstwo prowadzi sprzedaż poprzez umowy na dostawę lub kontrakty rolne. Była to jedyna zmienna niezależna należąca do grupy charakterystyk gospodarstwa rolnego (zob. tab. 1). Rozważane w badaniu cechy socjodemograficzne (płeć, stan cywilny, wykształcenie, przynależność do organizacji rolniczej oraz posiadanie prywatnego konta w mediach społecznościowych – zmienne niezależne: charakterystyka rolnika/właściciela gospodarstwa rolnego) również istotnie wpływają na obawy związane z wprowadzeniem zasad Europejskiego Zielonego Ładu (zob. tab. 2). Wyniki te mogą sugerować, że o typie odpowiedzi gospodarstwa rolnego na działanie badanego stresora (zdolność wytrzymania, adaptacji czy transformacji) będą decydowały indywidualne cechy jego właścicieli. Szczególną uwagę należałoby zwrócić na ich aktywność (pasywną – biorców przekazywanych treści) w mediach społecznościowych. Konieczne jest jednak przeprowadzenie bardziej pogłębionych badań w tym kierunku.

Rys. 1. Rozkład odpowiedzi na pytania związane z wprowadzeniem zasad Europejskiego Zielonego Ładu:

- Obawiam się tego, jak wdrożenie zasad Europejskiego Zielonego Ładu wpłynie na prowadzoną przeze mnie produkcję rolną,
- Jak zmieni się opłacalność produkcji rolnej w prowadzonym/posiadanym gospodarstwie rolnym po wprowadzeniu zasad Europejskiego Zielonego Ładu.

Źródło: badania własne.

Wprowadzane zasady EZŁ przekładają się na wiele aspektów produkcji rolnej, respondenci w swej ocenie tego wpływu nie pozostali obojętni. W badaniu rolnicy dodatkowo ocenili w skali od 1 do 5 czynniki ograniczające rozwój produkcji w momencie realizacji badania (tab. 3). Niskie ceny zbytu produktów rolnych oraz wysokie koszty środków produkcji – ocenione jako dwa czynniki najbardziej ograniczające rozwój produkcji rolnej w długiej perspektywie – prowadzą do spadku opłacalności produkcji, wynikiem czego może być rezygnacja z bardziej intensywnych lub nowoczesnych technologii albo też redukcja produkcji lub całkowite jej zaprzestanie. Konkurencja cenowa ze strony importerów, którzy często produkują taniej (dzięki np. subsydiom, korzystniejszym warunkom klimatycznym,

relatywnie tańszej sile roboczej), wypiera krajowych producentów z rynku. Dlatego import tańszych dóbr z zagranicy był kolejnym czynnikiem w ocenie rolników, który miał negatywny wpływ na wielkość i rozwój produkcji rolnej.

Tabela 2. Wyniki testów niezależności chi-kwadrat z poprawką Yatesa pomiędzy zmiennymi niezależnymi i zmiennymi zależnymi

Zmienna niezależna	Zmienna zależna	
	Obawiam się tego, jak wdrożenie zasad Europejskiego Zielonego Ładu wpłynie na prowadzoną przeze mnie produkcję rolną	Jak zmieni się opłacalność produkcji rolnej w prowadzonym/posiadanym gospodarstwie rolnym po wprowadzeniu zasad Europejskiego Zielonego Ładu
Typ produkcji	Brak zależności $\chi^2 = 3,487$; $p = 0,479$ ($V = 0,221$)	Brak zależności $\chi^2 = 7,261$; $p = 0,122$ ($V = 0,317$)
Wykształcenie	Występuje zależność $\chi^2 = 10,794$; $p = 0,028$ ($V = 0,387$)	Występuje zależność $\chi^2 = 9,871$; $p = 0,042$ ($V = 0,370$)
Stan cywilny	Występuje zależność $\chi^2 = 10,027$; $p = 0,039$ ($V = 0,146$)	Występuje zależność $\chi^2 = 13,219$; $p = 0,010$ ($V = 0,428$)
Płeć	Występuje zależność $\chi^2 = 9,851$; $p = 0,043$ ($V = 0,369$)	Występuje zależność $\chi^2 = 9,722$; $p = 0,045$ ($V = 0,367$)
Obywatelstwo	Brak zależności $\chi^2 = 0,142$; $p = 0,997$ ($V = 0,044$)	Brak zależności $\chi^2 = 1,692$; $p = 0,792$ ($V = 0,153$)
Wiek	Brak zależności $\chi^2 = 1,264$; $p = 0,867$ ($V = 0,132$)	Brak zależności $\chi^2 = 0,948$; $p = 0,917$ ($V = 0,114$)
Rolnik w pierwszym pokoleniu	Brak zależności $\chi^2 = 0,947$; $p = 0,622$ ($V = 0,114$)	Brak zależności $\chi^2 = 4,271$; $p = 0,370$ ($V = 0,243$)
Członkostwo w rolniczej organizacji branżowej	Brak zależności $\chi^2 = 2,962$; $p = 0,227$ ($V = 0,202$)	Brak zależności $\chi^2 = 3,715$; $p = 0,445$ ($V = 0,227$)
Przynależność do organizacji rolniczej	Występuje zależność $\chi^2 = 14,268$; $p = 0,006$ ($V = 0,445$)	Występuje zależność $\chi^2 = 10,216$; $p = 0,036$ ($V = 0,376$)
Konto w mediach społecznościowych (prywatne)	Występuje zależność $\chi^2 = 10,153$; $p = 0,037$ ($V = 0,375$)	Występuje zależność $\chi^2 = 10,923$; $p = 0,027$ ($V = 0,389$)
Strona internetowa, blog, konto społecznościowe związane z branżą rolną	Brak zależności $\chi^2 = 3,923$; $p = 0,140$ ($V = 0,233$)	Brak zależności $\chi^2 = 0,983$; $p = 0,912$ ($V = 0,116$)
Wiek gospodarstwa	Brak zależności $\chi^2 = 7,294$; $p = 0,922$ ($V = 0,318$)	Brak zależności $\chi^2 = 8,427$; $p = 0,077$ ($V = 0,342$)
Liczba osób w gospodarstwie	Brak zależności $\chi^2 = 4,186$; $p = 0,381$ ($V = 0,241$)	Brak zależności $\chi^2 = 4,918$; $p = 0,295$ ($V = 0,261$)
Liczba osób niepełnoletnich	Występuje zależność $\chi^2 = 11,482$; $p = 0,021$ ($V = 0,399$)	Brak zależności $\chi^2 = 1,196$; $p = 0,878$ ($V = 0,128$)
Gospodarstwo wykorzystuje nieodpłatną siłę roboczą członków rodziny	Brak zależności $\chi^2 = 2,392$; $p = 0,664$ ($V = 0,182$)	Brak zależności $\chi^2 = 1,642$; $p = 0,801$ ($V = 0,151$)
Kierunek produkcji rolnej	Brak zależności $\chi^2 = 3,259$; $p = 0,515$ ($V = 0,212$)	Brak zależności $\chi^2 = 2,497$; $p = 0,645$ ($V = 0,186$)
Sprzedaż bezpośrednia	Brak zależności $\chi^2 = 2,742$; $p = 0,601$ ($V = 0,195$)	Brak zależności $\chi^2 = 5,283$; $p = 0,259$ ($V = 0,270$)
Sprzedaż poprzez powiązania umowne	Występuje zależność $\chi^2 = 9,685$; $p = 0,046$ ($V = 0,367$)	Występuje zależność $\chi^2 = 12,549$; $p = 0,013$ ($V = 0,417$)

Źródło: badania własne.

Z analizy odpowiedzi respondentów wynika, że zarówno czynnik „wzrost zadłużenia gospodarstwa rolnego”, jak i „trudności z pozyskaniem środków finansowych na bieżącą działalność” w ocenie rolników najmniej hamowały rozwój produkcji. Opolscy rolnicy w 71% finansowali bieżącą działalność własnymi środkami finansowymi, wspomagając się również środkami pozyskanymi z funduszy europejskich (29%) oraz pożyczkami, kredytami (42%).

Tabela 3. Ocena czynników ograniczających rozwój produkcji rolnej

Zbyt niskie ceny zbytu	Wysokie koszty środków produkcji	Import tańszych towarów z zagranicy	Niekorzystne/niejasne przepisy prawne regulujące bieżącą sytuację gospodarczą	Ryzyko związane z wystąpieniem niekorzystnych warunków pogodowych	Problem ze zbytem	Trudności z pozyskaniem środków finansowych na bieżącą działalność	Wzrost zadłużenia gospodarstwa rolnego
4,673	4,653	4,531	4,313	4,286	3,735	3,714	3,383

Skala ocen: 1 – czynnik zdecydowanie nieograniczający; 2 – raczej ograniczający; 3 – ani ograniczający, ani nieograniczający (neutralny); 4 – raczej ograniczający; 5 – czynnik zdecydowanie ograniczający.

Źródło: badania własne.

5. Dyskusja i podsumowanie

Celem niniejszego artykułu była identyfikacja czynników determinujących postrzeganie odporności indywidualnej gospodarstw rolnych w województwie opolskim na stresor, jakim jest Europejski Zielony Ład. Badanie wśród rolników ($N = 72$) wykazało, że większość z nich (84%) wyraziła obawy dotyczące wpływu EZŁ na ich działalność rolniczą, a 90% na potencjalny spadek opłacalności produkcji rolnej. Tak wysoki poziom postrzegania negatywnych skutków wdrożenia EZŁ może wskazywać na silny wpływ stresora instytucjonalnego, który przekłada się na rzeczywiste poczucie niepewności wśród producentów rolnych. Statystyczna analiza zależności wykazała istotną zależność między zmiennymi społeczno-demograficznymi a postrzeganiem wpływu EZŁ. Zauważalne jest jednak to, że badani rolnicy związani z organizacjami branżowymi lub aktywni w mediach społecznościowych wykazują wyższy poziom znajomości konsekwencji, ale tym samym i obaw związanych z wprowadzeniem zasad EZŁ. Może to sugerować istnienie mechanizmu tzw. narracji ekonomicznej, która wpływa na percepcję zjawisk ekonomicznych, a w konsekwencji na decyzje produkcyjne i organizacyjne gospodarstw rolnych (typ odpowiedzi na działanie badanego stresora).

Wyniki badań wskazują, że odporność gospodarstw rolnych nie jest koncepcją jednowymiarową, obejmuje zarówno aspekt ekonomiczny (zdolność do utrzymania rentowności), jak i społeczny (reakcje na zmiany instytucjonalne, adaptację do narracji medialnych). Europejski Zielony Ład stanowi systemowy czynnik, którego długoterminowe skutki zarówno pozytywne (transformacja w kierunku zrównoważonego rolnictwa), jak i negatywne (presja regulacyjna, koszty adaptacji) wymagają dalszej analizy, z uwzględnieniem specyfiki regionalnej czy lokalnej. Kluczowymi potencjalnie determinantami odporności są: dywersyfikacja działalności, autonomia produkcyjna, kapitał społeczny oraz indywidualne kompetencje rolników (w tym umiejętności zarządzania ryzykiem i elastyczność decyzyjna). Ich znaczenie rośnie, zwłaszcza w kontekście złożonych i wielowymiarowych wyzwań, takich jak regulacje Europejskiego Zielonego Ładu, które łączą cele środowiskowe z nowym paradygmatem rozwoju rolnictwa w UE. Jednocześnie istnieje istotne napięcie między wymogami instytucjonalnymi a percepcją rolników, którzy postrzegają te zmiany jako zagrożenie dla stabilności ekonomicznej swoich gospodarstw. Może to prowadzić do zjawiska „społecznego oporu wobec transformacji” (Bilewicz i Bukraba-Rylska, 2021), który w skrajnych przypadkach może blokować lub opóźniać wdrażanie polityk środowiskowych. W tym ujęciu WPR UE wydaje się kluczowa dla budowania odporności gospodarstw rolnych (zdolności wytrzymania, adaptacji czy transformacji). Jednak, jak wykazały badania w ramach projektu SURE-Farm (2020), dotychczasowe instrumenty WPR UE nadmiernie premiuja, a zatem podtrzymują tzw. *status quo* (zdolność wytrzymania) tych podmiotów, zaniedbując dwie kolejne zdolności gospodarstw rolnych (adaptacji i transformacji).

Kolejne reformy WPR powinny równoważyć te trzy wymiary odporności gospodarstw rolnych poprzez zastosowanie zróżnicowanych instrumentów, które byłyby dostosowane do uwarunkowań regionalnych i oparte na długofalowej wizji. Rekomenduje się m.in. konieczność stopniowego zastępowania płatności bezpośrednich na rzecz instrumentów powiązanych z odpornością

gospodarstw rolnych (ekoschematy, programy rolno-środowiskowe, adaptacja do zmiennych warunków rynkowych, wsparcie współpracy międzysektorowej, innowacji i doradztwa integrującego produkcję rolną z dostarczaniem dóbr publicznych). To z kolei wpisuje się w cele Europejskiego Zielonego Ładu i może ograniczać społeczny opór wobec zmian dzięki współtworzeniu polityk. W tym kontekście kluczowe jest zintegrowanie badań nad odpornością gospodarstw rolnych z analizą narracji ekonomicznych i mechanizmów społecznego oddziaływania wobec polityk publicznych.

Literatura

- Adamowicz, M. (2022). Europejski Zielony Ład a „zazielenienie” rolnictwa i Wspólnej Polityki Rolnej. *Wieś i Rolnictwo*, (3), 49-70. <https://doi.org/10.53098/wir032021/02>
- Baszczak, Ł. (2023). Ekonomia narracji – początki nowego nurtu. *Gospodarka Narodowa*, 313(1), 66-81. <https://doi.org/10.33119/GN/159034>
- Bilewicz, A. i Bukraba-Rylska, I. (2021). Deagrarianization in the Making: The Decline of Family Farming in Central Poland, Its Roots and Social Consequences. *Journal of Rural Studies*, 88, 368-376. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.08.002>
- Bravo-Peña, F. i Yoder, L. (2024). Agrobiodiversity and Smallholder Resilience: A Scoping Review. *Journal of Environmental Management*, 351, 119882. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2023.119882>
- Cabell, J. F. i Oelofse, M. (2012). An Indicator Framework for Assessing Agroecosystem Resilience. *Ecology and Society*, 17(1), 18. <https://doi.org/10.5751/ES-04666-170118>
- Chrabota, B. (2024). *Protest rolników bije w Zielony Ład, nie w UE*. RP.pl. Pobrano 28 lutego 2025 z <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoeczne/art39908551-boguslaw-chrabota-protest-rolnikow-bije-w-zielony-lad-nie-w-ue>
- Coopmans, I., Wauters, E., Spiegel, A., Slijper, T. i Mathijs, E. (2025). Exploring Farmers' Perceived Resilience: A Profiling of the Flemish Farming System. *Agricultural Systems*, 229, 104429. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2025.104429>
- Czubak, W., Bartkowiak, Z. i Majchrzak, W. (2025). Społeczny wymiar protestów rolniczych w kontekście wyzwań środowiskowo-klimatycznych w sektorze rolnym. *Zeszyty Naukowe SGGW W Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego*, 25(1), 4-20. <https://doi.org/10.22630/PRS.2025.25.1.1>
- Darnhofer, I. (2014). Resilience and Why It Matters for Farm Management. *European Review of Agricultural Economics*, 41(3), 461-484. <https://doi.org/10.1093/erae/jbu012>
- Darnhofer, I. (2021). Farming Resilience: From Maintaining States towards Shaping Transformative Change Processes. *Sustainability*, 13(6), 3387. <https://doi.org/10.3390/su13063387>
- Darnhofer, I., Fairweather, J. i Moller, H. (2010). Assessing a Farm's Sustainability: Insights from Resilience Thinking. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 8(3), 186-198. <https://doi.org/10.3763/ijas.2010.0480>
- Durant, J. L., Asprooth, L., Galt, R. E., Schmulevich, S. P., Manser, G. M. i Pinzón, N. (2023). Farm Resilience During the COVID-19 Pandemic: The Case of California Direct Market Farmers. *Agricultural Systems*, 204, 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2022.103532>
- European Commission. (b.d.a). *Strategic Dialogue on the Future of EU Agriculture*. Pobrano 10 lipca 2025 z https://commission.europa.eu/topics/agriculture-and-rural-development/strategic-dialogue-future-eu-agriculture_en
- European Commission. (b.d.b). *Ensuring the Future of Our Farmers and Food*. Pobrano 10 lipca 2025 z https://commission.europa.eu/topics/agriculture-and-rural-development/future-agriculture_en
- Folke, C. (2006). Resilience: The Emergence of a Perspective for Social-Ecological Systems Analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253-267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>
- Gallopin, G. C. (2006). Linkages between Vulnerability, Resilience, and Adaptive Capacity. *Global Environmental Change*, 16(3), 293-303. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.004>
- Głowacki, M. (2024). Europejski Zielony Ład – z czym kojarzy się Polakom? *CBOS Flash*, (23).
- Grzelczak, M., Kurdyś-Kujawska, A. i Soliwoda, M. (2023). Odporność w rolnictwie – czy występuje chaos teoretyczny i metodologiczny. *Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, (29), 35-45. <https://doi.org/10.22630/PEFIM.2023.29.78.3>
- Jurek, K. A. (2023). Wpływ szoków ekonomicznych i środowiskowych na polskie gospodarstwa rolne w latach 2010-2019. *Annals of The Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, 25(4), 120-132. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.0860>
- Komisja Europejska [KE]. (2019). *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład*. COM/2019/640. Pobrano 10 lipca 2025 z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=COM:2019:640:FIN>
- Kołoszycz, E. (2023). Odporność ekonomiczna gospodarstw rolnych: koncepcja i perspektywy badawcze. *Ekonomika i Organizacja Logistyki*, 8(4), 47-58. <https://doi.org/10.22630/EIOL.2023.8.4.28>

- Kurlavičius, A., Žukovskis, J., Gozdowski, D. i Wójcik-Gront, E. (2024). Economic, Social, and Environmental Factors Impacting Resilience and Disturbances of Lithuanian Family Farms. *Agriculture*, 14(7), 1088. <https://doi.org/10.3390/agriculture14071088>
- Martín-García, J., Gomez-Limon, J. A. i Menor-Campos, A. (2025). Farms' Economic Resilience: Assessment, Drivers and Policy-Making. *Environmental and Sustainability Indicators*, 27, 100740. <https://doi.org/10.1016/j.indic.2025.100740>
- Meuwissen, M. P. M., Feindt, P. H., Midmore, P., Wauters, E., Finger, R., Appel, F. i Spiegel, A. (2020). The Struggle of Farming Systems in Europe: Looking for Explanations through the Lens of Resilience. *EuroChoices*, 19(2), 4-11. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12278>
- Meuwissen, M. P. M., Feindt, P. H., Spiegel, A., Termeer, C. J. A. M., Mathijs, E., de Mey, Y., Finge, R., Balmann, A., Wauters, E., Urquhart, J., Vigani, M., Zawalińska, K., Herrera, H., Nicholas-Davies, P., Hansson, H., Paas, W., Slijper, T., Coopmans, I., Vroege, W., Ciechomska, A., ... Reidsma, P. (2019). A Framework to Assess the Resilience of Farming Systems. *Agricultural Systems*, 176, 102656. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102656>
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [MRiRW]. (2024). *Wspólnie o problemach rolników*. Pobrano 16 lutego 2025 z <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/wspolnie-o-problemach-rolnikow>
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [MRiRW]. (2025). *Europejski Zielony Ład*. Pobrano 20 maja 2025 z <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/europejski-zielony-lad>
- Musiałek, P. (2024). *Rolnicze protesty i Europejski Zielony Ład – początek końca?* Klub Jagielloński. Pobrano 25 lutego 2025 z <https://klubjagiellonski.pl/2024/02/23/rolnicze-protesty-i-europejski-zielony-lad-poczatek-konca/>
- OECD. (2025). Practical Approaches to Develop Resilience Strategies for Food Systems. *OECD Food, Agriculture and Fisheries Paper*, (217). Pobrano 2 lipca 2025 z https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/02/practical-approaches-to-develop-resilience-strategies-for-food-systems_97f31bb2/caa2b274-en.pdf
- Paas, W., Coopmans, I., Severini, S., van Ittersum, M. K., Meuwissen, M. P. M. i Reidsma, P. (2021). Participatory Assessment of Sustainability and Resilience of Three Specialized Farming Systems. *Ecology and Society*, 26(2). <https://doi.org/10.5751/ES-12200-260202>
- Parlament Europejski. (2025). *Strategia „Od pola do stołu”*. Pobrano 2 lipca 2025 z <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/293547/strategia-od-pola-do-stolu->
- Parlińska, M., Jaśkiewicz, J. i Rackiewicz, I. (2020). Wyzwania dla rolnictwa związane ze strategią Europejski Zielony Ład w okresie pandemii. *Zeszyty Naukowe SGGW W Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego*, 20(2), 22-36. <https://doi.org/10.22630/PRS.2020.20.2.10>
- Perrin, A., Milestad, R. i Martin, G. (2020). Resilience Applied to Farming: Organic Farmers' Perspectives. *Ecology and Society*, 25(4). <https://doi.org/10.5751/ES-11897-250405>
- Prat-Benhamou, A., Bernués, A., Gaspar, P., Lizarralde, J., Mancilla-Leytón, J. M., Mandaluniz, N., Mena, Y., Soriano, B., Ondé, D. i Martín-Collado, D. (2024). How Do Farm and Farmer Attributes Explain Perceived Resilience? *Agricultural System*, 219, 104016. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2024.104016>
- Prat-Benhamou, A., Meuwissen, M. P. M., Slijper, T., Bernués, A., Gaspar-García, P., Lizarralde, J., Mancilla-Leytón, J. M., Mandaluniz, N., Mena, Y., Soriano, B. i Martín-Collado, D. (2025). A Practical Approach to Assess the Resilience Attributes of Livestock Farms. *Animal*, 19(7), 101566. <https://doi.org/10.1016/j.animal.2025.101566>
- Shiller, R. J. (2017). Narrative Economics. *American Economic Review*, 107(4), 967-1004.
- Soliwoda, M. (2019). Odporność gospodarstw rolniczych na szoki – wybrane problemy. W: J. Kulawik (red.), *Finansowe i fiskalne uwarunkowania poprawy efektywności, zrównowazenia i konkurencyjności polskiego rolnictwa*. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy.
- Spiegel, A., Slijper, T., de Mey, Y., Meuwissen, M. P. M., Poortvliet, M., Rommel, J., Hansson, H., Vigani, M., Soriano, B., Wauters, E., Appel, F., Antonioli, F., Gavrilescu, C., Gradziuk, P., Finger, R. i Feindt, P. H. (2021). Resilience Capacities as Perceived by European Farmers. *Agricultural Systems*, 193, 103224. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2021.103224>
- SURE-Farm. (2020). *Policy Brief with a Critical Analysis of How Current Policies Constrain/Enable Resilient EU Agriculture*. Pobrano 7 listopada 2025 z <https://www.surefarmproject.eu/deliverables/policybusiness-briefs-and-short-communications/>
- Tendall, D. M., Joerin, J., Kopainsky, B., Edwards, P., Shreck, A., Le, Q. B., Kruetli, P., Grant, M. i Six, J. (2015). Food System Resilience: Defining the Concept. *Global Food Security*, 6, 17-23. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2015.08.001>
- Termeer, C. J. A. M., Feindt, P. H., Karpouzoglou, T. D., Poppe, K. J., Hofstede, G. J., Kramer, K., Ge, L., Matthijs, E. i Meuwissen, M. P. M. (2019). Institutions and the Resilience of Bio-Based Production Systems: The Historical Case of Livestock Intensification in the Netherlands. *Ecology and Society*, 24(4), 15.
- Zawalińska, K., Wąs, A., Kobus, P. i Bańkowska, K. (2022). A Framework Linking Farming Resilience with Productivity: Empirical Validation from Poland in Times of Crises. *Sustainability Science*, 17, 81-103. <https://doi.org/10.1007/s11625-021-01047-1>
- Zhu, F., Ying, B. i Xiang, C. (2025). Advancements in Rural Resilience Research over the Past Two Decades and Its Significance for Sustainable Development. *Discover Sustainability*, 6(1), 145. <https://doi.org/10.1007/s43621-025-00901-x>
- Zwolińska, J., Pępkowska-Król, J. i Sobiesiak-Penszko, P. (2024). *To musisz wiedzieć o Zielonym Ładzie i wspólnej polityce rolnej. Fakty i przyszłość po protestach rolników*. Instytut Spraw Publicznych.

Resilience of Individual Farms to “The European Green Deal” in the Light of Farmers’ Opinions: The Case of the Opole Voivodeship

Abstract

Aim: The main goal is to identify the key factors influencing farmers’ (owners/managers) perceptions of how their farms respond to the institutional stressor defined as STRESSOR (“European Green Deal”).

Methodology: To achieve this goal, a questionnaire survey was used. To achieve this objective, a questionnaire was used. The empirical study was conducted from February to May 2024. The population consisted of owners or principal managers of individual agricultural holdings in the Opole Voivodeship who cooperated with an institution supporting the development of agriculture and rural areas. The sampling frame comprised 2,000 units, from which the study units were randomly selected, and the inclusion criteria were: farm location (Opole Voivodeship) and the sale of agricultural raw materials produced on the farm. The final sample size was 72 respondents. The analysis of the collected data was based primarily on descriptive statistics and statistical inference methods, particularly the chi-square test of independence with Yates' correction.

Results: An empirical study conducted on a sample of 72 respondents showed that the vast majority of farmers (84%) expressed concerns about the potential impact of the European Green Deal (EGD) on their agricultural operations. As many as 90% of respondents indicated a potential reduction in agricultural production profitability as a result of implementing the EGD. This high level of threat perception may indicate a strong institutional stressor, which translates into a noticeable increase in uncertainty among agricultural producers. Statistical analysis revealed significant relationships between selected socio-demographic variables and the perceived impact of the EGD policy, suggesting that individual farm characteristics and their socio-economic environment may differentiate responses to regulatory pressure. Further research also identified the most important development barriers to agricultural operations. According to respondents, the most significant factors include: excessively low selling prices of agricultural products (average rating: 4.67), high input costs (4.65), and competition from cheaper imported products (4.53). In turn, factors such as difficulties in accessing external financing and growing farm debt were rated relatively lower, which may reflect the stable financial situation of the surveyed entities.

Implications and recommendations: Continued research is recommended to develop methods for operationalizing farm resilience, taking into account the diversity of farm structures, objectives, and local conditions. Due to the pilot nature of this study, it is necessary to conduct research on a larger, randomly selected sample to generalize the results. Economic narratives and individual perceptions of stressors should be considered an important component of resilience analysis, especially in the context of transformational policies such as the EGD. The effectiveness of the EGD in the agricultural sector will depend not only on its formal assumptions but, above all, on adequate advisory, financial, and informational support for farms.

Originality/value: The paper contributes to the advancement of research on farm resilience by focusing on an institutional stressor.

Keywords: resilience of farming system, farm resilience, institutional stressors
